

mgr Robert Wyszomierski

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II

w Białej Podlaskiej

MIEJSCE I ROLA SIŁ ZBROJNYCH RP W USUWANIU KLĘSK ŻYWIOŁOWYCH

PLACE AND ROLE OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC IN POLAND

Streszczenie

Stan klęski żywiołowej, będąc jednym ze stanów nadzwyczajnych oznacza, że działanie sił natury, awarie techniczne lub inne czynniki, dotknęły dany teren na tyle dotkliwie, że regularnie działające siły i straże przeznaczone do zapobiegania sytuacjom kryzysowym, nie są w stanie samodzielnie zapewnić ludziom bezpieczeństwa. W artykule opisano możliwości Sił Zbrojnych RP w zakresie posiadanych sił i środków, które można użyć w celu ratowania lokalnej ludności. Autor opisał uwarunkowania formalno-prawne użycia Sił Zbrojnych, wskazał ich strukturę i wyodrębnił podstawowe kategorie sprzętu, mogącego wspomagać działania systemu pozamilitarnego. W opracowaniu zaznaczono zasady powoływania do działania Siły Zbrojne, wskazując na ich znaczącą rolę w systemie bezpieczeństwa państwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, kryzys, klęska, wojsko, zarządzanie,

Abstract

The state of natural disaster, being one of the states of emergency, means that the operation of natural forces, technical failures or other factors have affected the area so severely that regularly operating forces and guards intended to prevent crises are unable to ensure their own safety. The article describes the capabilities of the Polish Armed Forces in terms of their forces and means that can be used to save local people. The author described the formal and legal conditions for the use of the Armed Forces, pointed out their structure and identified the basic categories of equipment that could support the operation of a non-military system. The study highlights the principles of establishing the Armed Forces, indicating their significant role in the state security system.

Key words: security, crisis, defeat, army, management,

Wstęp

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej realizują działania w zakresie ochrony niepodległości państwa oraz niepodzielności jego terytorium. Zapewniają bezpieczeństwo wszystkich obywateli i chronią nienaruszalności granic. Siły Zbrojne jako podstawowy element systemu obronnego państwa biorą aktywny udział w realizacji polityki bezpieczeństwa i obronnej¹. Zakres ich zadań szczegółowo określone są w Konstytucji RP i Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP i Strategii Obronności RP oraz sektorowej MON.

Siły Zbrojne RP mogą brać udział w zwalczaniu sytuacji nietypowych, które zagrażają znacznej liczbie ludności i destabilizują poczucie bezpieczeństwa. Zagrożenie spowodowane przez siły przyrody oraz człowieka wymagają zaplanowania skutecznych działań na rzecz ochrony ludności. Niezbędne jest podjęcie akcji ratowniczo-ochronnej w przypadku wystąpienia zagrożenia o dużej skali, co wymaga zaangażowania wielu podmiotów, w tym Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej. Wojsko ze względu na posiadający potencjał ludzki, organizacyjny oraz profesjonalne wyposażenie, które może wykorzystać podczas klęsk żywiołowych, awarii i katastrof technicznych do wsparcia środowiska cywilnego, gdy użycie innych sił jest z jakiegoś powodu niemożliwe, niewystarczające lub zostały wykorzystane. Koordynację działań wojsk zapewniają centralne i terytorialne organy administracji wojskowej na wniosek organów cywilnych². Szczególną rolę podczas stanu nadzwyczajnego odgrywa jedna z jednostek SZ RP, którą są Wojska Inżynieryjne ze względu na aktywną działalność w sferze niemilitarnej. Wojska podejmują współpracę z organizacjami cywilnymi w akcjach ratowniczych oraz usuwaniu skutków klęsk żywiołowych i katastrof. Głównymi obszarami ich działania w sferze niemilitarnej mogą być sfery: powodzi, pożarów, katastrof przemysłowych i budowlanych, katastrofalnych mrozów i opadów śniegu, katastrof radiacyjnych oraz teren, na którym występują niewypały i niewybuchy³. Zgodnie z 97 punktem Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 roku bardzo ważnym zadaniem Sił Zbrojnych RP jest wspieranie organów państwa w zapewnianiu bezpieczeństwa wewnętrznego, udzielanie potrzebnej pomocy wojskowej właściwym instytucjom, służbom rządowym oraz samorządowym, organizacjom cywilnym i obywatelom w reagowaniu na zagrożenia⁴.

¹ <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/sily-zbrojne-rp> (dostęp 26.11.2019 r.).

² T. Ciszewski, *Zeszyty Naukowe*, Nr 2 (160) 2011, s. 363.

³ *Ibidem*, s. 364.

⁴ <http://www.nowastrategia.org.pl/pojeciesilzbrojnych/> (dostęp 26.11.2019 r.).

1. Misja i zadania Sił Zbrojnych RP

Podstawowymi zadaniami Sił Zbrojnych jest utrzymywanie gotowości do realizacji trzech rodzajów misji⁵:

- pierwszym z nich jest zagwarantowanie obrony państwa oraz podejmowanie działań mających na celu przeciwstawieniu się agresji w zakresie zobowiązań sojuszniczych (tj. utrzymanie zdolności użycia wojsk w zakresie ochrony i obrony nienaruszalności granic RP, jak również w działaniach antyterrorystycznych oraz w rozwiązywaniu lokalnego lub regionalnego konfliktu zbrojnego, a także w operacji obronnej w kraju jak i poza nim);
- drugim ważnym działaniem Sił Zbrojnych jest aktywny udział w procesie stabilizacji sytuacji międzynarodowej oraz w operacjach reagowania kryzysowego i humanitarnych (tj. działania polegające na utrzymaniu sił i zdolności do uczestniczenia w operacjach pokojowych i reagowania kryzysowego kierowanych przez NATO, UE, ONZ, jak i w innych operacjach powstałych w wyniku porozumień międzynarodowych oraz w operacjach humanitarnych prowadzonych przez organizacje międzynarodowe, rządowe i inne);
- ostatnią z misji jest wspieranie bezpieczeństwa wewnętrznego i pomoc całemu społeczeństwu (za pomocą m.in. stałego monitorowania i ochrony przestrzeni powietrznej oraz wspierania ochrony granicy lądowej i wód terytorialnych, a także prowadzenie działalności rozpoznawczej i wywiadowczej. Poza tym: monitorowania skażeń promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych na terytorium kraju; oczyszczania terenu z materiałów wybuchowych i przedmiotów niebezpiecznych pochodzenia wojskowego, prowadzenia działań poszukiwawczo- ratowniczych i pomoc władzom państwowym, administracji publicznej oraz społeczeństwu w reagowaniu na zagrożenia.

Rodzaje Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej dzieli się na 6 podstawowych elementów⁶:

1. Wojska Lądowe;
2. Siły Powietrzne;
3. Marynarka Wojenna;
4. Wojska Obrony Terytorialnej;
5. Wojska Specjalne.

WOJSKA LĄDOWE — ich kluczowym zadaniem jest zapewnienie obrony przed atakami lądowo-powietrznymi w dowolnym rejonie, jak również w obliczu każdej formy zagrożenia militarnego. Struktura Wojsk Lądowych złożo-

⁵ <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/sily-zbrojne-rp/> (dostęp: 26.11.2019 r.).

⁶ M. Jasińska, *Obronność*, Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej nr 1, AON, Warszawa 2012, s. 88.

na jest z związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów. Za pomocą wykorzystania nowoczesnych technik prowadzenia walki oraz odpowiedniego przygotowania daje możliwość działania w wymagających warunkach współczesnych konfliktów zbrojnych⁷. W skład Wojsk Lądowych wchodzi m.in.⁸:

- Wojska Pancerne i Zmechanizowane — ich celem jest odpieranie uderzeń zgrupowań pancerno-zmechanizowanych, realizacja działań w ramach wsparcia i pokoju, przeciwstawiania się środkom napadu powietrznego (w tym przede wszystkim śmigłowcom bojowym);
- Wojska Aeromobilne — połączenie wojsk powietrznodesantowych, desanto-szturmowych, kawalerii powietrznej i lotnictwa wojsk lądowych. Ten oddział przeznaczony jest do wspierania operacji lądowych, niszczenie sił i środków wsparcia logistycznego oraz kierowanie działaniami dywersyjnymi, zaczepnymi i obronnymi;
- Wojska Inżynieryjne — przeprowadzają rozpoznanie inżynieryjne przeciwnika i terenu, posiadają również zdolności w tworzeniu przejść w naturalnych przeszkodach terenowych, przygotowania i utrzymywania dróg oraz zajmują się rozminowaniem terenu, obiektów i maskowaniem wojsk własnych i sojusznicznych;
- Wojska Rakietowe i Artylerii, Obrony Przeciwlotniczej, Chemiczne, Łączności i Informatyki, Rozpoznania i Walki Elektronicznej i Jednostki wsparcia logistycznego.

SIŁY POWIETRZNE są odpowiedzialne za obronę przestrzeni powietrznej kraju oraz prowadzenie operacji służących utrzymywaniu przewagi w powietrzu, a także wspieraniu innych rodzajów wojsk w połączonych operacjach. Potencjał Sił Powietrznych budują skrzydła lotnictwa taktycznego i lotnictwa transportowego brygady rakietowe OP oraz Brygada Radiotechniczna⁹. Siły powietrzne składają się z następujących rodzajów wojsk¹⁰:

- Wojska Lotnicze — prowadzą działania bojowe zarówno na polu walki ze współpracą z innymi rodzajami wojsk, ale także działają samodzielnie na zapleczu przeciwnika. Do ich głównych zadań zalicza się obronę przestrzeni powietrznej, niszczenie celów powietrznych, przeprowadzanie rozpoznania oraz transport ludzi i sprzętu;
- Wojska Obrony Przeciwlotniczej — to wojska posiadające własną taktykę na polu walki i właściwe tylko dla nich sposoby działania wynikające z zadań i możliwości bojowych uzbrojenia oraz organizacji wojsk. Wojska Obrony Przeciwlotniczej skoncentrowane są na aktywnym niszczeniu i obezwładnianiu przeciwnika w powietrzu oraz działają na rzecz zapewnienia ochrony działań pozostałym rodzajom wojsk;

⁷ Ibidem.

⁸ <https://www.wojsko-polskie.pl/wojska-ladowe/> (dostęp 02.12.2019 r.).

⁹ M. Jasińska, *Obronność...*, op. cit., s. 88.

¹⁰ Ibidem.

- Wojska Radiotechniczne — przeznaczone są do natychmiastowego powiadomienia o zaistniałych zagrożeniach w powietrzu ze strony nieprzyjaciela oraz zabezpieczenia działań bojowych wojsk rakietowych, artylerii przeciwlotniczej, lotnictwa myśliwskiego oraz oddziałów przeciwdziałania radioelektronicznego¹¹;
- Jednostki Wsparcia i Zabezpieczenia, a także Jednostki Szkolnictwa Wojskowego.

MARYNARKA WOJENNA sprawuje nadzór w zakresie bezpieczeństwa na obszarach morskich, a także sprawuje ochronę na wybrzeżach morskich. Formacja jest również w gotowości do zorganizowania strategicznej operacji obronnej na rzecz ochrony wybrzeża lądowego we współpracy z innymi rodzajami sił zbrojnych. Celem Marynarki Wojennej jest zapewnienie ochrony i obrony oraz utrzymanie morskich linii komunikacyjnych¹². Struktura Marynarki Wojennej¹³:

- Flotylla Okrętów — największy związek taktyczny. Jej zasadniczą siłę uderzeniową stanowią fregaty rakietowe, okręty rakietowe i korweta zwalczania okrętów podwodnych (należące do Dywizjonu Okrętów Bojowych oraz okręty podwodne wchodzące w skład Dywizjonu Okrętów Podwodnych);
- Morska Jednostka Rakietowa — stworzona do zwalczania (niszczenia i przejmowania) nawodnych sił okrętowych przeciwnika, ochrony głównych Baz Morskich (Punktów Bazowania, Punktów Manewrowego Bazowania), Marynarki Wojennej, jak i innych istotnych obiektów wojskowych na wybrzeżu. Duże możliwości manewrowe oraz duża skuteczność ognia wzmacnia pozycje MJR w zapewnieniu swobody działań własnych sił okrętowych w akwenie Morza Bałtyckiego.
- Flotylla Obrony Wybrzeża.

WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ — misją tej jednostki jest obrona i wspieranie lokalnych społeczności. Biorą znaczący udział m.in. w przeciwdziałaniu skutkom klęsk żywiołowych i zwalczanie, a przede wszystkim realizowanie działań ratowniczych w sytuacjach kryzysowych. W czasie wojny wspierają wojska operacyjne w strefie działań bezpośrednich¹⁴.

WOJSKA SPECJALNE są odpowiedzialne za przeprowadzanie operacji specjalnych w kraju i za granicą w okresie pokoju, kryzysu i wojny. Ich zadania mają charakter operacyjny lub strategiczny. Oddziały i pododdziały składają się ze specjalnie wyszkolonych oraz wyselekcjonowanych żołnierzy o dużym stopniu specjalizacji przygotowywanych do realizacji działań w warunkach podwyższonego ryzyka¹⁵. W skład Wojsk Specjalnych wchodzi: Jednostka

¹¹ <https://www.wojsko-polskie.pl/marynarka-wojenna/> (dostęp 28.11.2019 r.).

¹² Ibidem. s. 89.

¹³ <https://www.wojsko-polskie.pl/marynarka-wojenna/> (dostęp 01.12.2019 r.).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ M. Jasińska, *Obronność...*, op. cit., s. 90.

Wojskowa Komandosów, Jednostka Wojskowa GROM, Jednostka Wojskowa AGAT, Jednostka Wojskowa NIL, Jednostka Wojskowa FORMOZA, Eskadra Działań Specjalnych.

2. Charakterystyka udziału Sił Zbrojnych RP w zdarzeniach kryzysowych

Struktura organizacyjna Sił Zbrojnych RP ma charakter hierarchiczny¹⁶. Kierowanie i dowodzenie użyciem, działaniem i funkcjonowaniem Sił Zbrojnych RP, będących jednym z wielu narzędzi polityki bezpieczeństwa (w tym szczególnie polityki obronnej), to praktyczny wyraz realizacji interesów i osiągnięcia celów strategicznych w sferze bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.¹⁷ Na czele hierarchii stoi Prezydent RP, swoje zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi sprawuje za pośrednictwem Ministra Obrony Narodowej, który kieruje działalnością Sił Zbrojnych w trakcie trwania pokoju, jak i podczas wystąpienia sytuacji kryzysowych. Następnie Siłami Zbrojnymi dowodzi szef Sztabu Generalnego, któremu podlegają dowództwa Sił Powietrznych, Wojsk Lądowych, Marynarki Wojennej, Wojsk Specjalnych, Wojsk Obrony Terytorialnej. W kompetencjach Sił Zbrojnych RP leży udzielanie pomocy na wypadek konieczności zwalczania klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska, wreszcie w razie potrzeby minimalizowania skutków tych zdarzeń. Z uwagi na wyszkolenie oraz posiadany sprzęt wojsko bierze udział w akcjach poszukiwawczych i ratowniczych. Jeśli zajdzie taka potrzeba ogłoszenia stanu wyjątkowego, co dzieje się poprzez decyzję Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Prezesa Rady Ministrów, oddziały Sił Zbrojnych RP, mogą mieć postawione zadanie przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa. Obecność wojska może stać się niezbędna w razie ogłoszenia stanu klęski żywiołowej na terenie danego województwa. Pomoc Sił Zbrojnych może być realizowana w obszarach m.in.¹⁸:

- działań antyterrorystycznych;
- powodzi i zjawisk lodowych;
- akcji odśnieżania;
- akcji ratowniczo-gaśniczych i usuwania skutków pożarów przestrzennych;
- rozpoznania i likwidacji skażeń spowodowanych awarią chemiczną (wypadkiem radiacyjnym) lub aktem terroru;
- akcji poszukiwawczo- ratowniczych;

¹⁶ G. Torbiczuk, *Współczesne problemy zarządzania*, Nr 10, PWSTE, Jarosław 2017, s. 81.

¹⁷ A. Brzozowski, *Uwarunkowania i wyznaczniki reformy systemu kierowania i dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP*, Bezpieczeństwo Narodowe, 2018/41.

¹⁸ G. Torbiczuk, *Współczesne problemy zarządzania*, op. cit., s. 84.

- oczyszczania terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych;
działaniach przeciwepidemicznych.

W razie konieczności minister obrony narodowej może zdecydować o przekazaniu wyznaczonych sił i środków wojewodzie. Uwarunkowania formalno-prawne regulujące udział Sił Zbrojnych w zdarzeniach kryzysowych zawarte są w m.in. w:

- **Konstytucji RP**, gdzie można przeczytać: *W sytuacjach szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające, może zostać wprowadzony odpowiedni stan nadzwyczajny: stan wojenny, stan wyjątkowy lub stan klęski żywiołowej*¹⁹.
- **Ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP**, gdzie znajduje się zapis: *SZ RP mogą brać udział ponadto w zwalczaniu klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidacji ich skutków, w akcjach poszukiwawczych i ratowania życia ludzkiego, a także w oczyszczaniu terenów z materiałów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego oraz ich unieszkodliwianiu*²⁰.
- **Ustawie o zarządzaniu kryzysowym**. Jeden z jej zapisów stanowi: *Jeżeli w sytuacji kryzysowej użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub może okazać się niewystarczające, o ile inne przepisy nie stanowią inaczej, Minister Obrony Narodowej, na wniosek wojewody, może przekazać do jego dyspozycji pododdziały lub oddziały SZ RP zwane dalej „oddziałami SZ „, wraz ze skierowaniem ich do wykonywania zadań z zakresu zarządzania kryzysowego*²¹.
- **Ustawa o stanie wyjątkowym**, gdzie znajduje się zapis: *W czasie stanu wyjątkowego Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, może postanowić o użyciu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP do przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa, jeżeli dotychczas zastosowane siły i środki zostały wyczerpane*²².

Zarządzanie kryzysowe związane jest z zapobieganiem zagrożeniom, przygotowaniem się na nie, wreszcie reagowaniem i usuwaniem ich niekorzystnych efektów. Wszelkie działania podejmuje się w celu przywrócenia stanu bezpieczeństwa sprzed krytycznego zdarzenia, co niejednokrotnie odbywa się pod presją czasu i jest działaniem stresogennym dla sił zaangażowanych w adekwatną reakcję²³.

¹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 Nr 78, poz. 483), art. 228.

²⁰ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku ochrony RP (Dz. U. z 2009 r. Nr 22, poz. 120), art. 3.1a.

²¹ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. Nr 89, poz. 590), art. 25.1.

²² Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. z 2002 r. Nr 117, poz. 985, art. 11.

²³ K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojnewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, DIFIN, Warszawa 2010, s. 9.

Sytuacja kryzysowa jest pojęciem szerszym niż jej etap — kryzys. Zatem można przyjąć, że każdy kryzys jest sytuacją kryzysową, ale nie każda sytuacja kryzysowa jest kryzysem. U podstaw obu zjawisk stoją bądź siły natury, z reguły w swej niszczylielskiej odsłonie, bądź siły działalności antropogenicznej. Siła tych źródeł może powodować skomplikowanie i ogrom oddziaływania, któremu rutynowe działania organów bezpieczeństwa mogą nie sprostać. Nawet, jeśli mowa tu o całym aparacie administracji publicznej, służb, inspekcji i straży. Niejednokrotnie udział oddziałów i pododdziałów wojska jest po prostu konieczny.

Warto jednak pamiętać, że Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej jako istotny element systemu bezpieczeństwa narodowego, traktuje się jako środek ostateczny, gdyż jego wiodącą funkcją jest gotowość bojowa. Stąd udział wojska w zarządzaniu kryzysowym określają przepisy prawa, ale przede wszystkim potrzeby zaistniałe w okolicznościach danej sytuacji kryzysowej²⁴.

Jednym z uwarunkowań prawnych dotyczącym zakresu użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP w sytuacjach kryzysowych jest ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. W Ustawie zostały zaznaczone obszary umożliwiające zaangażowanie Sił Zbrojnych RP, w celu zwalczania zagrożeń i likwidacji ich skutków. Zalicza się do nich działania: o charakterze antyterrorystycznych, ochronę mienia, akcje poszukiwawcze i ratownicze uwzględniające zdrowie i życie ludzkie, likwidowanie materiałów wybuchowych i niebezpiecznych — pochodzenia wojskowego, które znalazły się na obszarze zamieszkiwanym przez ludność państwa.

Wiodącym dokumentem odnoszącym się do działań w sytuacjach nagłych, rozległych i kryzysowych jest Ustawa o zarządzaniu kryzysowym. Uszczegóławia ona tryb i sposób udziału Sił Zbrojnych w sytuacji kryzysowej, zaznaczając, że ów udział następuje w momencie, gdy użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub z jakichś powodów niewystarczające. W omawianej sytuacji w gestii ministra obrony narodowej pozostaje wydelegowanie sił i środków do wykonania określonych zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, co dzieje się na wniosek wojewody urzędującego na danym terenie²⁵.

Siły zbrojenie mogą być wykorzystane w ramach ogłoszenia jednego ze stanów nadzwyczajnych, co określają zapisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Mowa tu o:

- stanie wojennym²⁶;
- stanie wyjątkowym²⁷;
- stanie klęski żywiołowej²⁸.

²⁴ P. Siekiewicz, P. Górny, *Analiza systemowa sytuacji kryzysowych*, „Zeszyty naukowe AON” 2001, nr 4(45), Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2001, s. 31.

²⁵ Ustawa z dnia 27 kwietnia o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 nr 89, art. 18, ust. 1.

²⁶ Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, art. 229.

²⁷ Ibidem, art. 230.

²⁸ Ibidem, art. 232.

Stanu wyjątkowy wprowadzany jest przez Prezydenta RP, co odbywa się na wniosek prezesa Rady Ministrów. Istotą wykorzystania Sił Zbrojnych RP w omawianym przypadku jest konieczność przywrócenie normalnego funkcjonowania państwa, które zostało zakłócone poprzez np. destabilizację ustrojową, zagwarantowaną porządkiem konstytucyjnym. Powodem może być też znaczące zakłócenie bezpieczeństwa i porządku publicznego, także w sytuacji zagrożenia atakiem terrorystycznym lub w sytuacji jego wystąpienia. Biorąc od uwagę, że wiodącym zadaniem Sił Zbrojnych RP jest zdolność i gotowość do obrony terytorium kraju lub realizacji zobowiązań sojuszniczych, wykorzystanie wojska do sytuacji nadzwyczajnych nie może zakłócać realizacji tego podstawowego zadania obronnego²⁹.

Podobne zasady wiążą się w przypadku użycia Sił Zbrojnych RP w razie ogłoszenia stanu klęski żywiołowej. Jego źródła znajdują się w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia i mienia obywateli na rozległym obszarze, czego powodem może być katastrofa naturalna lub technologiczna. Podobnie jak w przypadku każdego stanu nadzwyczajnego, zasadność użycia wojska opiera się o kryterium wykorzystania w pierwszej kolejności sił i środków służb i straży predestynowanych do natychmiastowej pomocy. Ewentualny udział Sił Zbrojnych RP odbywa się z założeniem pełnej współpracy pozostałych organów i instytucji działających pod jednolitym kierownictwem³⁰.

Udział wojska może mieć charakter wspierający dla innych podmiotów systemu zarządzania kryzysowego. Dzieje się tak, gdy wiodący podmiot nie jest w stanie samodzielnie przeciwdziałać zagrożeniu. Do przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa i porządku publicznego, także w przypadku zdarzeń o charakterze terrorystycznym, predestynowana jest Policja. Jednak ustawa regulująca działanie tego podmiotu zakłada współdziałanie z Siłami Zbrojnymi w sytuacji poważnego zagrożenia o rozległych skutkach³¹.

Kolejne uwarunkowania formalno-prawne w zakresie wykorzystania Sił Zbrojnych można znaleźć w dokumencie o charakterze planistycznym, jakim jest *Plan zarządzania kryzysowego Ministerstwa Obrony Narodowej*. Jego wprowadzenie odbywa się z rozkazu Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Innym dokumentem określającym zasady hierarchicznej struktury oraz procedury wykorzystania i zastosowania systemu dowodzenia łączności czy zabezpieczenia logistycznego bądź medycznego określone są w regulaminach wojskowych.

²⁹ Ustawa o stanie wyjątkowym, op. cit., art. 11.

³⁰ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej, Dz.U. 2002 nr 62, art. 3, pkt. 1.

³¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji, Dz.U. 2011, poz. 1687, art. 18.

3. Zadania Sił Zbrojnych RP w sytuacjach kryzysowych

Z uwagi na zmieniające się podejście do działań na rzecz bezpieczeństwa i z uwagi na nieaktualność dualistycznego paradygmatu obowiązującego w czasach „zimnej wojny” współczesne wojsko coraz szerzej wspomaga system pozamilitarny w swoich działaniach. Przedsięwzięcia realizowane w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych stawia się obecnie na równi z tymi realizowanymi przez wojsko w zakresie bezpieczeństwa militarnego³². Już w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2014 roku zauważono, że wojsko dysponuje potencjałem ludzkim, organizacyjnym oraz sprzętem i wyposażeniem, które może być użyte do wspierania instytucji cywilnych podczas wystąpienia nadzwyczajnych zagrożeń³³.

Wzrost zakresu zadań przewidzianych dla wojska w obszarze zarządzania kryzysowego w znacznej mierze wynika z³⁴:

- wielkiej przydatności organizacji wojskowej (dyspozycyjność, zdyscyplinowanie, mobilność przestrzennej lokalizacji);
- wciąż wzrastającej skali zagrożeń niemilitarnych (współcześnie tego typu zagrożenia są równie groźne, jak wojny i ich skutki);
- niewydolności organizacyjnej i wykonawczej, zwłaszcza w sytuacjach szczególnych zagrożeń, stałych służb cywilnych, a także niedostatecznego przygotowania do sprostania nagłemu wzrostowi potrzeb ratowniczych, ochronnych, logistycznych, inżynierskich i innych w trybie natychmiastowym. Oznacza to, że w sytuacjach szczególnych zagrożeń i potrzeb zachodzi wręcz konieczność wsparcia wojskowego.

Istotne znaczenie w uwarunkowaniach formalno-prawnych zawiera dokument o nazwie *Plan użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych*. Określono w nim normy osobowe i pozaosobowe utrzymania gotowości bojowej, przy zastosowaniu odpowiednich sił i środków, dostosowanych zarówno do skali, jak i charakteru potencjalnego zagrożenia³⁵. Określono, zatem m.in.³⁶:

- uczestnictwo w zwalczaniu klęsk żywiołowych i ich skutków;
- współdziałanie z policją w działaniach antyterrorystycznych;
- współdziałanie w monitorowaniu zagrożeń;
- wykonywanie czynności mających na celu ocenę skutków zjawisk zaistniałych w obszarze wystąpienia sytuacji kryzysowej;
- zadania o charakterze ratowniczo-poszukiwawczym;

³² G. Sobolewski, *Siły Zbrojne RP w...*, op. cit., s. 111.

³³ Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 roku, Warszawa 2014, s. 31.

³⁴ Sobolewski G., *Siły Zbrojne RP w...*, op. cit., s. 112

³⁵ Z. Piątek, *Procedury i przedsięwzięcia systemu reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2011, s. 109.

³⁶ Z. Kuśmirek, *Udział wojska w sytuacjach kryzysowych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, 2014 nr. 1, Legnica 2014, s. 18-19.

- ewakuacja poszkodowanej ludności i jej mienia;
- organizowanie tymczasowego zakwaterowania dla ewakuowanej ludności;
- współdziałanie w ochronie mienia na obszarze wystąpienia sytuacji kryzysowej;
- izolacja obszaru oddziaływania sytuacji kryzysowej i miejsca prowadzenia akcji ratowniczej;
- wykonywanie zadań o charakterze ratowniczym, ewakuacyjnym i zabezpieczającym przy obiektach budowlanych i zabytkach;
- wykonywanie prac wymagających specjalistycznego sprzętu lub materiałów wybuchowych będących na wyposażeniu Sił Zbrojnych RP;
- likwidacja skażeń chemicznych i biologicznych;
- pomiar i usuwanie skażeń promieniotwórczych;
- wykonywanie napraw i odbudowy infrastruktury technicznej;
- udzielanie pomocy medycznej i wykonywanie zadań sanitarno-przeciwi epidemicznych.

Pomoc realizowana przez siły zbrojne w zakresie wsparcia logistycznego dotyczy bardzo szerokiego obszaru. Może ona, bowiem obejmować poszkodowaną ludność, ale i pozostałe formacje, służby działające w rejonie zagrożenia. Wśród omawianego zakresu działań sił zbrojnych wyszczególnić można m.in.³⁷:

- wsparcie sił cywilnych podczas dostaw wody;
- wsparcie sił cywilnych w dostawach żywności;
- wsparcie i organizacja usług transportowych;
- organizowanie tymczasowych miejsc zakwaterowania;
- inne w zależności od potrzeb ludności cywilnej i podmiotów zaangażowanych w rozwiązywanie sytuacji kryzysowej.

Do głównych elementów wykonawczych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w tym zakresie wsparcia władz cywilnych i społeczeństwa należą m.in.³⁸:

- Bataliony Ratownictwa Inżynieryjnego;
- Zespoły Rozpoznania Biologicznego;
- Chemiczno-Radiacyjne Zespoły Awaryjne;
- Grupy Ratownictwa Lotniczego;
- Grup Naziemnego Poszukiwania;
- Minerskie Patrole Oczyszczania.

Na mocy ustawy, Wojska Obrony Terytorialnej mają, jako jeden z priorytetów określone *wykonywanie zadań związanych z udziałem oddziałów i pododdziałów Wojsk Obrony Terytorialnej w zwalczaniu klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków, ochrony mienia, akcjach poszukiwawczych oraz ratowania lub*

³⁷ E. Nowak, *Logistyka w sytuacjach kryzysowych*, AON, Warszawa 2009, s. 368.

³⁸ Ibidem, s. 370.

*ochrony zdrowia i życia ludzkiego, a także udziału w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego*³⁹

4. Zasoby Sił Zbrojnych RP przeznaczone do użycia w sytuacji zagrożenia kryzysowego

Wojska Lądowe w razie konieczności wyodrębniają siły i środki pozostające na stanie np.: batalionów ratownictwa inżynieryjnego. Gąsienicowe transportery pływające, podobnie jak łodzie desantowe, ciągniki pancerne, śmigłowce, amfibie, mogą być szczególnie pomocne w przypadku konieczności ewakuowania osób i mienia lub dostarczania zasobów żywności czy artykułów medycznych w trudnodostępny teren. Zależnie od sytuacji pomocne mogą być grupy minerskie udrażniające kierunkowy przepływ wody w czasie powodzi. Nieocenione jest także wzmocnienie osobowo-techniczne w przypadku likwidowania skutków pożarów przestrzennych.

Do zadań Sił Zbrojnych należy wspomaganie sektora cywilnego w zapewnieniu stanu braku zagrożenia w przestrzeni powietrznej nad terytorium Polski. Stąd całodobowo funkcjonuje System Ratownictwa Lotniczego, gwarantując pomoc wojska podczas realizacji akcji poszukiwawczo-ratowniczych w powietrzu i na lądzie. Grupy Poszukiwania Naziemnego składają się z 8-15 żołnierzy, działających w rejonie o promieniu około 100 km od miejsca stałej lokacji⁴⁰.

5. Współpraca z władzami cywilnymi w zwalczaniu zagrożeń kryzysowych

Na szczeblu ministerialnym, w obszarze odpowiedzialności Ministra Obrony Narodowej funkcjonuje organ Centrum Zarządzania Kryzysowego. Na szczeblu województwa koordynatorem działań w tym zakresie jest szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego (WSzW)⁴¹. Koordynuje on działania Sił Zbrojnych na potrzeby zwalczania klęsk żywiołowych oraz likwidacji ich skutków, ochrony mienia, akcji poszukiwawczych i ratowniczych. Do głównych obszarów aktywności WSzW należą:

- współdziałanie z wojewodą w zakresie planowania i koordynowania udziału wydzielonych jednostek SZ RP w akcjach ratowniczych oraz

³⁹ Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, op. cit., art. 11 c. 2.5.

⁴⁰ Z. Piątek, *Procedury i przedsięwzięcia...*, op. cit., s.109.

⁴¹ J. Falecki, B. Kaczmarczyk, *Siły Zbrojne RP w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych* [w:]

optymalizacja procesów zarządzania kryzysowego, W. Chojnacki, B. Kaczmarczyk (red.), Lubań 2001, s. 100-101.

w przeciwdziałaniu i usuwaniu skutków katastrof i klęsk żywiołowych;

- współdziałanie z wojewodą i dowódcami jednostek wojskowych w planowaniu i organizowaniu przedsięwzięć logistycznych;
- współdziałanie z wojewodą w planowaniu przedsięwzięć z zakresu ochrony ludności województwa.

Szef WSzW uczestnicząc w planowaniu prac wojewódzkiego zespołu zarządzania kryzysowego, analizuje możliwość użycia sił i środków, którymi dysponuje wojsko, doprecyzowując zasady kooperacji na linii administracji publicznej, służb i sił zbrojnych w zakresie monitorowania zagrożeń na terenie województwa oraz planowania ochrony infrastruktury. W ramach terytorialnego zasięgu działania również Wojskowe Komendy Uzupełnień wykonują określone zadania, jeśli zachodzi taka potrzeba, na rzecz wsparcia wojskowego ludności cywilnej. Należą do nich m.in. udział w pracach zespołów zarządzania kryzysowego samorządu terytorialnego na szczeblu powiatu (miasta na prawach powiatu) i gminy na administrowanym terenie oraz formułowanie wniosków i dostarczanie danych do prowadzonej analizy sytuacji.

Podsumowanie

Udział Sił Zbrojnych RP w sytuacjach zagrożenia kryzysowego jest znaczący. Po powodzi stulecia opublikowany został Raport o stanie przeciwdziałania, zwalczania i usuwania skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla ludności i środowiska. Stwierdzono w nim, że wojsko okazało się w pełni mobilną formacją realizującą podstawowe zadania w działaniach przeciwpowodziowych. Sprzęt, chociaż nie najmłodszy, był niezmiernie pomocny w niesieniu pomocy prawie 25 tysiącom powodzian. W akcji ratowniczej podczas powodzi w 1997 roku wzięło udział 47 000 żołnierzy, a łącznie z siłami utrzymywanymi w okręgach 47 000 żołnierzy. Podobnie oceniono udział Sił Zbrojnych RP przez władze administracyjne województwa lubuskiego podczas powodzi w 2010 roku.

Skala współczesnych zagrożeń wskazuje na potrzebę dalszego przygotowania wojska do realizacji zadań ochrony ludności w warunkach klęsk żywiołowych i innych nadzwyczajnych zagrożeń życia, zdrowia i mienia. Kluczową kwestią będzie lepsza koordynacja działań jednostek wojskowych i służb cywilnych. Siły Zbrojne można umieścić wśród najlepiej wyposażonych i zorganizowanych podmiotów służących ludności w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Warto jednak zaznaczyć, że w przypadku zarządzania kryzysowego, podmiotów należy rozpatrywać jako ostateczny wariant wsparcia zarówno władz cywilnych, jak i społeczności lokalnej.

Biorąc pod uwagę wyszkolenie, posiadany sprzęt i zaplecze logistyczne Siły Zbrojne RP są przygotowane do wypełniania ich zasadniczej roli – obro-

ny przed agresją zbroją, lecz także do udziału w przedsięwzięciach ukierunkowanych na zwalczanie terroryzmu, niwelowanie skutków katastrof i klęsk żywiołowych, ochronę ludności i bezpieczeństwa publicznego. Przyjęte rozwiązania, choć niepozbawione pewnych mankamentów sprawdzają się, a żołnierze swoją ofiarną służbą niejednokrotnie zdobywają uznanie i zaufanie społeczności lokalnej dotkniętej skutkami zagrożeń dając świadectwo sprawności państwa.

Bibliografia:

1. Brzozowski A., *Uwarunkowania i wyznaczniki reformy systemu kierowania i dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP*, Bezpieczeństwo Narodowe, 2018.
2. Ciszewski T., *Zeszyty Naukowe Nr 2*, 2011
3. Falecki J., Kaczmarczyk B., *Siły Zbrojne RP w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych [w:] Optymalizacja procesów zarządzania kryzysowego*, W. Chojnacki, B. Kaczmarczyk (red.), Lubią 2001.
4. Jasińska M., *Obronność — Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, nr 1, AON, Warszawa 2012.
5. Kuśmirek Z., *Udział wojska w sytuacjach kryzysowych*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, Legnica 2014.
6. Nowak E., *Logistyka w sytuacjach kryzysowych*, AON, Warszawa 2009.
7. Piątek Z., *Procedury i przedsięwzięcia systemu reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2011.
8. Sienkiewicz-Małyjurek K., Krynojnewski F., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, DIFIN, Warszawa 2010.
9. Sienkiewicz P., Górny P., *Analiza systemowa sytuacji kryzysowych*, AON, Warszawa 2001.
10. Sobolewski G., *Siły Zbrojne RP w zarządzaniu kryzysowym*, AON, Warszawa 2013.
11. Torbiczuk G., Krysiński S., *Współczesne problemy zarządzania – uwarunkowania prawne udziału sił zbrojnych RP w reagowaniu kryzysowym*, PWSTE, Jarosław 2017.

Źródła prawa, dokumenty:

12. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r.
13. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku ochrony RP, Dz. U. z 1967 r. Nr 44, poz. 220.
14. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. nr 89, poz. 590

15. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 985.
16. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. z 2002.
17. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz. U. z 2001.
18. Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 roku, BBN, Warszawa 2014.

Netografia:

19. <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/sily-zbrojne-rp>
20. <http://www.nowastrategia.org.pl/pojeciesilzbrojnych/>
21. <https://www.wojsko-polskie.pl/marynarka-wojenna/>